

TALE VED EIDSVOLLSBYGNINGEN 17. MAI 1983

Det har vært sagt om 17. mai 1814 at det var miraklenes dag. Eller skal vi heller si at det var en foreløpig milepel og avslutning på miraklenes tid i Norges historie, knyttet til det sted vi nå befinner oss, - 169 år tilbake i tiden. Rammen er den samme. Gryende vår med grønnkledde åser rundt Eidsvollsbbygningen. En vår i naturen, og en vår for nasjonens politiske liv.

Europa var omdannet til et krigsteater. Norges skjebne skulle avgjøres som et ledd i stormaktenes spill om fremtidens Europa. En av de sentrale personer i denne maktkampen var prins Carl Johan av Sverige, den senere unionskongen, som deltok i felttoget på kontinentet. Gjennom fredstraktaten i Kiel 14. januar 1814 tvang han Frederik 6 av Danmark til å avstå Norge, som igjen skulle tre inn i statenes rekke som et selvstendig rike i union med Sverige.

Det var med denne bakgrunn Eidsvollsmennene den 17. mai 1814 underskrev den nye grunnlov og valgte den danske prins Christian Frederik til ny konge i Norge. Nordmennene talte stormaktene midt imot og ville selv bestemme landets fremtidige skjebne.

Fremmed, eneveldig kongemakt overføres i folkets hender. Grunnlaget legges for det folkestyre vi kjenner i

dagens Norge. Grunnloven er det ytre kjennemerke som folket samlet seg om. Den skulle bli veiviseren i den union som ble inngått med Sverige senere i året 1814, og den skulle komme til å danne grunnlaget for den frihet og selvstendighet vi i dag kan glede oss over. Arven fra Eidsvoll vil for alltid være risset inn i Norges historie som et lysende minne om våre forfedres innsikt og mot i en vanskelig tid.

Vi var heldige som hadde fremragende menn, som tross manglende politisk erfaring, hadde mot og handlekraft. Det var sterke motsetninger også blant Eidsvollsmennene. Det har vært sagt at det på Eidsvoll var spenning mellom tro og tvil, mellom håp og frykt, ja for enkelte spenning mellom ønsketenkning og virkelighetssans.

Det har ofte i et folks historie vist seg at slike spenningsfelt bidrar til at det nås resultater man ellers ikke ville nådd. Så også på Eidsvoll i 1814. Motsetningene bidro til at det ble skapt noe nytt og epokegjørende. Representantene utfylte hverandre og samlet seg om det som skulle bli plattformen for Norges fremtid.

Rom ble ikke bygget på en dag, og det ble heller ikke vårt nye folkestyre. Langsomt ble landet vårt eget. Welhaven kalte tiden etter 1814 for en "demringstid", en tid med et svakt lysende håp som etterhvert forsterkes og gir løfter for fremtiden.

Tross økonomiske tilbakeslag gjennomgikk det norske folk en politisk modningsprosess. En voksende nasjonal

bevissthet trengte seg frem. Den nasjonale og politiske frihet ble etterhvert sikret og utbygd, og det ble lagt et grunnlag for økt velstand. Vi bygget ut vårt eget universitet. Vi fikk vår egen bank for Norge, og vi fikk en nasjonal oppblomstring i kunst og diktning. Før århundredet var til ende fikk vi politiske partier og et mønster for nye partidannelser. Folkestyret utviklet seg videre og fikk et mer reelt innhold.

Det håp om frihet og nasjonalt selvstyre som nordmennene drømte om i 1814, ble først til full virkelighet ved unionsoppløsningen i 1905. Etter at det 55 ordentlige Storting hadde valgt Prins Carl av Danmark til Norges konge, og han under navnet Haakon VII antok valgspråket "Alt for Norge", begynte en ny epoke i landets historie.

Gjennom de store begivenheter i 1905 hadde det norske folk igjen fått merke hva historie er. Verket fra Eidsvoll hadde passert en ny milepel. Vi hadde fått vårt eget norske kongedømme etter at landet i århundreder hadde hatt konger som ikke helt ut hadde vært våre egne.

Våre konger i nyere tid har med klokskap bidratt til at monarkiet har kunnet bevare evnen til å fylle grunnleggende behov for folk og stat. Monarkiet er utviklet videre i pakt med den demokratiske prosess som hele vår styreform har gjennomgått. Vår form for monarki er blitt styrket i folkets bevissthet, og vår konge står i dag som et samlingsmerke for folket og en demokratisk styreform. Kong Olav er ved sin person et symbol for nasjonens enhet og uavhengighet. Dette har bidratt til at

frihetens og folkestyrets idealer fra 1814 er blitt omdannet og gitt et innhold som passer til vår tid.

Som en motvekt mot enevoldstidens maktanvendelse, fordeler Grunnlovens bestemmelser samfunnsoppgavene på den lovgivende, den utøvende og den dømmende makt. Storting, Regjering og domstoler vokter gjensidig på hverandre, slik at frihet, rettssikkerhet og menneskerett er sikret så langt dette er mulig.

Nå vet vi at det tok atskillige år før disse idealer ble til full virkelighet, og et av demokratiets første bud, full stemmerett for alle kvinner og menn, tok det lang tid å få gjennomført. Alminnelig stemmerett for kvinner ble først vedtatt i 1913.

Og hva friheten virkelig betyr, gikk kanskje ikke opp for oss før vi på ny mistet den og ble okkupert av fremmede.

Det er først når vi mister et gode at vi for alvor blir klar over hva det betyr for oss. Nordahl Grieg tolket det slik i sitt dikt "17. mai 1940":

I dag står flaggstangen naken
blant Eidsvoll's grønnende trær.
Men nettopp i denne timen,
vet vi hva friheten er.

Da fienden i 1945 var drevet ut av landet, kunne vi igjen føle en intens glede over hva de demokratiske

friheter egentlig innebærer. Krigsårene har vært med på å understreke dagens innhold, og har kastet enda sterkere lys over hva den betyr for oss og hva den krever av oss. Hver 17. mai vi får lov til å feire, blir en ny bekreftelse på at vi fortsatt har friheten og vil verge den.

17. mai er blitt samlingens dag for vårt folk. Vi føler sterkt hvorledes nettopp samlingen om felles verdier gir oss glede og trygghet. Vi opplever at alt det som samler oss er så meget viktigere enn det som splitter. La oss huske det når vi i hverdagen kjemper som hardest for egne synspunkter.

Fridtjof Nansen var en fast og kjær 17. mai-taler. I 1905 henvendte han seg til Storting og Regjering i sin tale og sa:

"Gå til Eders gjerning i ro og stol på, at den begeistring, den offervillighet, som nå gjennomgløder oss, er ikke en rus for dagen, den skal holde ut."

De samme ord kunne vært uttalt i 1945, - og vi kan minne hverandre om dem hver 17. mai. Våre idealer må ikke bli store ord som feires i en flyktig stemning. De må bli en del av vår hverdag. Vi må ikke glemme at historien går sin gang, og at våre idealer ikke bare er knyttet til de store og dramatiske begivenheter i nasjonens liv. Vår frihet og selvstendighet avhenger av at våre idealer utvikles og vernes gjennom daglig arbeid og innsats.

Det stiller krav til hver enkelt av oss å leve i et demokratisk land. Uten at vi selv vil det, kan vi risikeré å være med på å undergrave den frihet vi gjennom generasjoner har arbeidet for, og har kunnet glede oss over.

Vi er i vårt land så heldige å ha naturressurser som har bidradd til å gi oss en levestandard som våre forfedre bare kunne drømme om, og som bare er forunt en liten del av verdens befolkning. Også det forplikter. Vår fremtid vil avhenge av at vi kan forvalte disse goder og kan skape et bedre samfunn.

Vi har også rike muligheter til å gi livet et innhold som strekker seg ut over de materielle goder. Det er viktig at vi bruker disse muligheter til åndelig vekst og lar ansvar og medmenneskelighet bli en del av vår hverdag.

Vi bærer alle på en vilje og et sterkt ønske om fred og frihet, og vi er til daglig opptatt av å arbeide for å bevare freden. Historien har imidlertid vist oss at friheten ikke er noen selvfølge. I diktet "Du må ikke sove" har Arnulf Øverland advart mot de farer som kan true vår frihet. Erfaringen viser oss at historien kan gjenta seg, og at vi ikke må lukke øynene for det som kan hende hvis vi legger oss åpen for angrep.

Fridtjof Nansen holdt 17. mai 1915 - under den forrige verdenskrig - en flammende tale for forsvarssaken. Det kan være grunn til å gjenta denne appell. Den bidro

til at vårt land ikke ble revet med i den første verdenskrig. Foran den andre hadde vi stilt oss anderledes, og fikk andre resultater. Det må vi lære av, og ikke glemme lærdommen.

Vi har i den senere tid fått erfare at det kan være grunn til å være årvåkne. Vi plikter å ta de forholdsregler som er mulige, og vi må ikke under dekke av ønske om nedrustning svekke våre muligheter til i fremtiden å leve vårt liv i frihet. Uten frihet er det ikke verd å leve.

Når vi gleder oss over vår egen frihet, kan vi ikke samtidig unnlate sterkt å føle med de ulykkelige folk som ikke har frihet, og ikke har sikkerhet, fordi naboen ikke vil tillate friheten. Vi er i dag sterkt opptatt av forholdene i Libanon og Latin-Amerika, og det gjør oss vondt å tenke på det som stadig foregår der. Våre tanker går også til Polen, og vi kan heller ikke glemme andre folk som lider under undertrykkelse. Jeg nevner spesielt Afghanistan, som stadig kjemper en fortvilet kamp for sin egen frihet. Vi er opprørt over at makthavere, for å bevare et umenneskelig system og styrke egne maktposisjoner, får påføre tapre folk slike lidelser. Vi må ikke svekke den frie verdens moralske og politiske press mot maktmisbruk og overgrep.

La oss håpe, - og etter evne medvirke til - at ansvar og samarbeid også får spille en større rolle mellom land og maktblokker, og at respekten for de

grunnleggende menneskerettigheter kan få større gjennomslag, både i øst og vest.

I en verden med store motsetninger og økende rustninger, blir oppgaven særlig vanskelig. Den krever at vi som folk står sammen, og at vi deltar i samarbeid med andre land. Da kan vi trygge vår fred, og samtidig beholde de goder som er skapt for oss gjennom århundreders arbeid og kamp.

Vi minnes dem som satte livet inn for landets frihet, og vi sender varme tanker til alle dem som har mistet en av sine kjære. Samtidig må vi glede oss over at vi lever i et land hvor ofrene for friheten ikke har vært forgjeves. Vi sanner ordene i vår fedrelandssang:

Alt hva fedrene har kjempet,
mødrene har grett,
har den Herre stille lempet,
så vi vant vår rett.

Men la oss også alltid bevare sammenhengen mellom dette vers og de manende ord som følger etter:

Og som fedres kamp har hevet,
det av nød til seir,
også vi når det blir krevet,
for dets fred slår leir!